
РОЗДУМИ ПУБЛІЦИСТА

УДК 338.1

Є. В. САВЕЛЬЄВ,
*професор, доктор економічних наук,
завкафедрою міжнародної економіки,
заслужений діяч науки і техніки України,*
В. Є. КУРИЛЯК,
*доцент, доктор економічних наук,
завкафедрою міжнародних фінансів*

Тернопільський національний економічний університет

ПРІОРИТЕТИ У РЕФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Показано, що зміни в системі функціонування економіки мають переважно модернізаційний характер. Розвинуто ідею проведення радикальних реформ у рамках моделі соціальної ринкової економіки. Розроблено механізм орієнтації структурних зрушень на формування економіки знань як складової соціальної ринкової економіки, у якій на даному етапі перевага має надаватись освітній і науковій галузям, військово- та агропромисловим комплексам. Сформульовано пропозиції щодо деолігархізації економіки.

Ключові слова: виробнича демократія, демонополізація, деофшоризація, економіка знань, економічні реформи, середній клас, соціальна ринкова економіка, деолігархізація, участь персоналу в розподілі прибутку.

E. V. SAVEL'EV,
*Professor, Doctor of Econ. Sci.,
Head of the Chair of International Economy,
Honored Figure of Science and Technique of Ukraine,*
V. E. KURYLYAK,
*Assoc. Professor, Doctor of Econ. Sci.,
Head of the Chair of International Finances*

Ternopil' National Economic University

PRIORITIES IN THE REFORMATION OF UKRAINE'S ECONOMY

It is shown that the changes in the system of functioning of the economy have mainly the modernization character. The idea of the execution of radical reforms in the frame of a model of social market economy is developed. A mechanism of orientation of structural changes onto the formation of a knowledge-based economy as a component of the social market economy, in which the preference on the given stage should be given to the educational and scientific branches and the military- and agriindustrial complexes, is presented. Formulates proposals for the economy deoligarchization.

Keywords: productive democracy, demonopolization, deoffshorization, knowledge-based economy, economic reforms, middle class, social market economy, deoligarchization, participation of a personnel in the income distribution.

Савельєв Євген Васильович (Savel'ev Evgen Vasylovych) – e-mail: yev.savelyev@gmail.com.
Куриляк Віталіна Євгенівна (Kurylyak Vitalina Evgenivna) – e-mail: ternopil2000@yahoo.com.

1. Уроки не таких уже давно минулих часів

Оголошуючи програму реформ, варто розуміти, що вони не є для суспільства викликом, який сприйматиметься як дещо незвичайне і несподіване. Реформи в Україні – це перманентний процес, у якому важко назвати точки відліку для початку і кінця. В кінцевому підсумку реформаторський “рух”, який у Радянському Союзі був пов’язаний насамперед з прізвищами М. Хрушова, О. Косигіна і М. Горбачова, поширився також на просторах України. Проте нині громадянам належить здійснити принципові та якісні зміни, які вимагатимуть фундаментальної перебудови всіх сфер життя і діяльності та викличуть як мінімум психологічне перезавантаження нації.

Реформи в Україні – це не “діла давно минулих днів”, якими були для О. Пушкіна події в палаці київського князя Володимира, а сьогоденна реальність, яка потребує осмислення в плані наявних невдач. Детально не зупиняючись на кожній з них, варто обмежитися деякими актуальними уроками минулого вітчизняного досвіду часів незалежності.

По-перше, всі попередні реформи не мали системного характеру, оскільки не змінювали, а лише коригували існуючі механізми, включаючи і створення передіхних до ринкової економіки елементів. По-друге, реформи минулого мали половинчастий характер, тому що не було потенціалу для створення хоча б одного конкурентоспроможного на світовому ринку сектору економіки з якостями визнаного лідера. По-третє, керівники країни жорстко дотримувалися думки про стримування темпів проведення реформ, аби не стати на шлях “шокової терапії”, вперто не бажаючи бачити, що саме через безплідність такої поступовості економіка залишається у своєму розвитку на нижчих показниках, ніж за радянського періоду (табл.). По-четверте, суспільство та ініціатори реформ не спромоглися висунути зі своїх рядів конструктора реформ, такого як Лі Куан Ю в Сінгапурі, Махатхір бін Абдул Разак у Малайзії, Л. Бальцеревич у Польщі чи К. Бендукідзе у Грузії, і беззаперечно довірити йому їх здійснення. По-п’яте, не було пропагандистських акцій і послідовної діяльності з метою адресного доведення інформації про досягнення реформаторів до тих фізичних і юридичних осіб, які через певні проміжки часу мають скористатися ними.

Валовий внутрішній продукт України у 1990–2011 рр.

Роки	У фактичних цінах		Індекси фізичного обсягу			Індекси дефлятора
	валовий внутрішній продукт	валовий внутрішній продукт у розрахунку на 1 особу	валовий внутрішній продукт	валовий внутрішній продукт у розрахунку на 1 особу	валовий внутрішній продукт	валовий внутрішній продукт
	млн. грн.	грн.	у цінах попереднього року (%)		% до 1990 р.	% до попереднього року
1990	167 *	3 **	100,0	...
1995	5451642 *	105793 **	87,8	88,5	47,8	515,5
2000	170070	3436 **	105,9	106,7	43,2	123,1
2001	204190	4195	109,2	111,1	47,2	109,9
2002	225810	4685	105,2	106,3	49,7	105,1

Закінчення таблиці

2003	267344	5591	109,6	110,5	54,4	108,0
2004	345113	7273	112,1	113,0	61,0	115,1
2005	441452	9372	102,7	103,5	62,7	124,5
2006	544153	11630	107,3	108,1	67,3	114,8
2007	720731	15496	107,9	108,6	72,6	122,7
2008	948056	20495	102,3	102,9	74,2	128,6
2009	913345	19832	85,2	85,6	63,3	113,0
2010	1085935	23600	104,2	104,6	65,3	113,8
2011	1316600	28488	105,2	105,6	69,3	114,3
2012	1411238	30953	100,3	100,6	69,5	108,1

* – млрд. крб.

** – тис. крб.

Зрештою шоста, але вже народжена, помилка формується через проголошення урядом себе апріорі “камікадзе”, що насправді є спробою всіх діючих державних осіб створити собі алібі на випадок невдалих реформ. Проте такий початок сіє сумніви в суспільстві щодо ініціатив неореформаторів і прирікає їх на діяльність в умовах недовіри.

2. Модернізація vs побудова нової моделі розвитку

У будь-якій країні можуть позаздрити тій активності, з якою нині різні політичні сили та зовнішні консультанти намагаються розпочинати і здійснювати українські реформи. Вибірчі процеси у 2014 р. супроводжувалися презентацією десятків ініціатив, спрямованих на модернізацію держави. Керівництвом країни також було заявлено про підготовку більш як 60 реформ і спеціальних програм, які потребують практично одночасного запуску.

Безперечно, всі реформаторські проекти, що були висунуті на хвилі пост-революційних політичних змагань, становлять значний інтелектуальний капітал, креативне використання якого спроможне сприяти прогресуючому розвитку країни. Проте їх аналіз дає підстави стверджувати, що вони більшою мірою мають ремонтно-модернізаційний характер, ніж реформаторський, якщо під останнім розуміти повне перезавантаження існуючої економічної системи. Аналіз змісту розділів “Коаліційної угоди” парламентської більшості VIII скликання свідчить про кращу підготовку змін у системі зовнішньої та внутрішньої політики і силових органів, ніж в економічній сфері. І це при тому, що економіка в українському суспільстві є наріжним каменем основних протиріч і головним джерелом нинішньої кризи.

Усвідомлення необхідності реформування української економіки детерміновано геополітичною та гео економічною ситуацією, що склалася для нашої країни, яка нині опинилася на вершині тектонічних зсувів [1, с. 5–12]. Останні відбулись у зв’язку з формуванням нового розподілу сил у світі в цілому, насамперед у Європі. Причиною цього стало намагання Росії точковими, одномоментними силовими методами вирішити свої глобальні, насамперед євразійські, інтереси. Як зазначала в лютому 2014 р. польська газета “Rzeczpospolita”, “за кілька місяців наші уявлення про Європу розширились, а термін “схід Європи” розбився вщент і вже не є синонімом чогось екзотичного, що не підлягає реформуванню та асоціюється з відсталістю і пострадянською корупцією” [2]. Отже, в центрі злому

тектонічних зсувів опинилася саме Україна, навколо якої розгорнулося протистояння між Росією і цивілізованим світом. В умовах, що склалися, для української держави не залишилось іншого шляху, як здійснити реформи, спроможні забезпечити захист суверенітету і територіальної цілісності на основі підвищення добробуту та якості життя її громадян.

З огляду на виняткову важливість і масштабність реформування економіки України має бути застосований методологічний підхід, суть якого полягає в тому, щоб визначити ту частину "гордієвого вузла", взявшись за яку його можна було б розв'язати. В надскладному завданні здійснення економічних реформ насамперед треба чітко визначити модель, за якою буде здійснюватися весь комплекс змін. Якщо це зробити, то кожна деталь нової економічної конструкції зможе сприйматися лише за умови, що вона повною мірою відповідатиме ймовірному навантаженню на неї. Отже, треба поставити крапку в дискусії про те, чим Україна має остаточно замінити марксистсько-ленінську форму утопічного соціалізму з його централізовано керованою плановою економікою, і зупинити експансію олігархів, мета яких — побудова капіталізму з підпорядкованою їм владною машиною.

Зрештою, попри всі негаразди в теоретичному і практичному плані, а також несистемні державні рішення пострадянського періоду, країна отримала статус ринкової економіки значною мірою завдяки еволюційному розвитку, що у грудні 2005 р. було офіційно визнано Радою міністрів ЄС, а в лютому 2006 р. — Міністерством торгівлі США. Отже, зроблено лише перший крок на шляху наближення до розвинутих держав. Не вирішеною залишилася проблема вибору типу ринкової економіки (англосаксонська, німецька, французька, шведська, нідерландська, японська, малоазійська та ін.). Кожна з відомих моделей, ґрунтуючись на ринкових принципах, має якості, зумовлені розмаїттям форм організації підприємств у державі та іншою національною специфікою.

Обираючи економічну модель, в Україні необхідно прийняти основоположний постулат — подальші процеси в національній ринковій економіці повинні отримати пріоритетну соціальну орієнтацію. Це більшою чи меншою мірою притаманно всім розвинутих державам, але особливо важливим є для тих з них, хто зазнав значних втрат унаслідок війни. Такий шлях обрала Німеччина після Другої світової війни і стала творцем "німецького дива" завдяки соціальному ринковому господарству. За визначенням одного з теоретиків такого типу економіки В. Ренке, соціальне ринкове господарство — це шлях до економічного гуманізму [3]. В розумінні німецьких фахівців соціальна ринкова економіка — це не варіант капіталістичної чи соціалістичної моделі, а так званий "третій шлях". У кінцевому підсумку успіх повоєнної Німеччини став можливим завдяки ефективному використанню ідеї соціального ринкового господарства, яке протиставляє колективізму персоналізм, концентрації влади — свободу, централізму — децентралізм, організації — спонтанність [4].

Вибір соціальної ринкової економіки як моделі означає, що вона має стати основою всіх новацій в економічній системі країни, тобто кожна зміна має нести суспільству інформацію про вплив на його добробут, гарантування соціальної справедливості і гідності, а також реально забезпечувати такі процеси. В умовах соціальної ринкової економіки недопустимо позбавляти студентів стипендії, зменшувати оплату праці працівникам бюджетної сфери, непередбачувано змінювати пенсійний вік тощо. Навіть у кризових ситуаціях механізм соціальної ринкової економіки повинен мати "передачі", що переводять суспільство у стан загального

порозуміння в сенсі тимчасових (проте з оговореними строками і механізмами компенсації) втрат.

3. Соціальний фактор економічних реформ в умовах кризи та військових дій

Особливої важливості набуває реалізація соціального фактору економіки в умовах кризи і військових дій, коли погіршення ситуації не тільки не дозволяє підвищувати добробут населення, а й призводить до певного зниження життєвих стандартів. Зрозуміло, що така політика не може бути довготривалою, проте модель соціальної ринкової економіки повинна ґрунтуватися на зрозумілих і доступних громадянам механізмах, які виводять траєкторію тимчасового спаду життєвого рівня на шлях піднесення.

У системі ринкових трансформацій, враховуючи необхідність включення соціального фактора, відповідну орієнтацію отримує фіскальна система. Вона, будучи механізмом втручання держави в економіку, повинна відновлювати соціально-економічне життя суспільства для працівників державних і приватних структур, фізичних осіб різних верств населення на умовах забезпечення фінансової справедливості. З урахуванням українських особливостей необхідно зорієнтувати фіскальну систему на збільшення питомої ваги середнього класу і його впливу на економічне зростання за рахунок підтримки малого і середнього бізнесу та управління доходами фізичних осіб.

Оцінюючи ініційовані і частково проведені урядом економічні реформи у 2015 р., варто вказати на їх певну односторонність, яка полягає в переважаючій спрямованості на наповнення дохідної частини бюджету за будь-яку ціну. Доцільність такого підходу можна зрозуміти, тому що реформи зумовлені унікальністю умов, врахованих реформаторами: адже існує необхідність у нових для країни витратах на ведення війни з ворогом, який переважає в економічній і військовій сферах, у період загальної кризи. “Безпрецедентні”, за висловлюванням А. Яценюка, витрати на національну безпеку та оборону у 2015 р. становитимуть 90 млрд. грн., що дорівнює майже 20% доходу державного бюджету. Проте складні обставини у країні не виключають здійснення позитивних змін у соціально-економічній системі. Однією з нагальних є розробка національної політики вирівнювання доходів громадян у межах доступних ресурсів, що може стати головним засобом для зняття соціальної напруженості, яка стала причиною Майдану і досі не усунута. Загальний механізм вирішення цієї проблеми можна запозичити з досвіду розвинутих країн і нових членів Європейського Союзу. Серед них перевагу потрібно віддати Швеції як лідеру в побудові системи загального добробуту.

Постає запитання, чи може країна з ослабленою економікою намагатися вирішити завдання щодо вирівнювання доходів громадян? Адже такої політики не завжди вдається дотримуватися навіть розвинутим країнам. Наприклад, у Швеції у 2004 р. коефіцієнт Джині дорівнював 0,23, а у 2011 р. — 0,27. Якщо ж брати співвідношення рівнів доходів 10% найбагатшого і 10% найбіднішого населення, то воно у 2004 р. становило 4,7, а у 2011 р. — 6,3. А от у Польщі вдалося забезпечити зворотну тенденцію: з 2004 по 2011 р. це співвідношення зменшилося з 28,3 до 7,7, причому коефіцієнт Джині скоротився з 0,38 до 0,3 *. Ситуація в Україні, за статистикою 2010 р., складалася таким чином, що 10% най-

* Poverty and Inequality Database / The World Bank [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://databank.worldbank.org/>.

багатшого населення акумулювали 21% доходу, а 10% найбіднішого — лише 4,4% *.

Отже, вирішуючи соціальні питання, треба визначити традиційні у світовій статистиці 10% найбідніших верств населення і 10% найбагатших. У подальшому окремо для них має бути сформована особлива фіскальна політика з визначенням для перших шкали "підтягування" доходів до рівня середнього класу, а для других — прогресивної шкали оподаткування. Ці інструменти треба буде погодити з політикою формування середнього класу. В цілому таку модель можна охарактеризувати одним з критеріїв ефективної держави за Б. Гаврилишиним, який передбачає "достатній рівень доходу без недосяжної різниці між багатими і бідними" [5]. В нинішніх умовах, за ініціювання змін у Податковому кодексі, для України було б доцільно диференціювати ставки податків на доходи фізичних осіб (включаючи й пасивні) та об'єкти житлової нерухомості залежно від рівня номінальних доходів членів сім'ї.

Варто зауважити, що механізм регулювання доходів у моделі соціальної ринкової економіки для 10% найбіднішого населення повинен більшою мірою прив'язуватися до реальних доходів. Це означає, що вони мають систематично індексуватися незалежно від точкових ускладнень у фінансовій системі. Отже, положення відповідного Закону України ** щодо особливого порядку проведення індексації, яка здійснюється "в межах фінансових ресурсів бюджетів усіх рівнів, бюджету Пенсійного фонду України та бюджетів інших фондів загального обов'язкового державного соціального страхування на 2015 рік", має бути доповнений виключеннями для 10% найбіднішого населення. Для цієї категорії громадян індексацію потрібно проводити своєчасно і з урахуванням інфляції.

4. Орієнтація структурних змін на формування економіки знань

Формування соціальної ринкової економіки потребує визначення пріоритетів структурного характеру, що дозволить прискорити розвиток і створити основу для покращення якості життя населення. Йдеться про виокремлення галузей, які можуть не тільки самі успішно розвиватись, а й залучати інші до круговороту розвитку, забезпечивши для всієї економіки бажане прискорення.

Проблема структурної перебудови економіки перебуває в центрі уваги вже багато років. За цей час змінилися геополітичні та національні умови проведення потрібних реформ. Проте залишається потреба в рамковій орієнтації структурних змін на формування економіки знань. Саме під таким кутом зору має будуватися національна стратегія, адже довготривале зростання не можливе без принципово нових ідей і технологій, а також формування високорозвинутої, конкурентоспроможної держави.

Курс на економіку знань без передових освіти і науки буде просто економічним романтизмом. Саме тому реформування системи освіти і науки — це та сфера, яка не може залишитися без уваги, незважаючи на загальний кризовий стан в українській державі. Особливістю поточної ситуації в країні є те, що її освітній, особливо науковий, потенціал перебуває на краю прірви. Вже відходить в історію позиціонування України як однієї з колишніх республік Радянського Союзу з дос-

* Poverty and Inequality Database / The World Bank [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>.

** Про Державний бюджет України на 2015 рік : Закон України від 28.12.2014 р. № 80-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80-19/>.

татньо високим інтелектуальним потенціалом і традиціями у сфері прикладної та галузевої науки. За оцінками вчених, в Україні є наукові напрацювання, які будуть актуальними ще протягом 7–10 років [6]. Це означає, що призупинення розвитку національної науки загрожує перетворити країну в наукову пустелю, де неможливо буде створювати конкурентоспроможні наукові продукти для їх використання у виробництві і при наданні послуг.

Варто зазначити, що реформи в освіті й науці вже забезпечені прийняттям Верховною Радою України 1 червня 2014 р. закону про вищу освіту *. Нині розробляються нові правові норми, що мають регулювати інші галузі освітньої та наукової діяльності, проте законодавчі ініціативи орієнтуються переважно на внутрішню організацію цих інституцій. Водночас вони не забезпечують створення фінансового механізму лідерства науково-освітньої сфери у процесі розвитку економіки та суспільства в цілому. Недооцінка і навіть неврахування фактора взаємозв'язку науково-освітньої та виробничої сфер у реформаторських процесах є одним з найвужчих місць старих і нових напрацювань стратегії розвитку України. Це є наслідком того, що розвиток освіти і науки за інерцією фінансується за так званим залишковим принципом. Як правило, кошти виділяються на поточну діяльність існуючих установ та ініційовані науковими колективами наукові теми, а не на програми глобального лідерства. Стан речей може дещо покращитися після підписання 20 березня 2015 р. угоди про участь у рамковій програмі ЄС із наукових досліджень та інновацій “Горизонт-2020”, бюджет якої становить майже 80 млрд. євро. Проте для успіхів у конкурсах на отримання грантів цієї програми треба мати конкурентоспроможні ідеї, що визрівають, як правило, на базі національних джерел фінансування. До того ж участь у “Горизонті-2020” не є безкоштовною, вона передбачає здійснення кожною державою внеску, який розраховується відповідно до ВВП.

Прийняття сфери освіти і науки за основу реформування економіки не означає, що Україна повинна включитись у змагання за наукове лідерство у всіх галузях знань. Тематика має визначатися на основі моніторингу наукових шкіл і розроблення структурної політики в економічній сфері. Нині виокремлюється напрям, на який повинна бути у пріоритетному порядку зорієнтована нова стратегія соціально-економічного розвитку, що зумовлено агресією Росії в Криму і на Сході України. Йдеться про військово-промисловий комплекс, а саме – про розробку, вдосконалення і виробництво надсучасних видів зброї, яка спроможна забезпечити успішне протистояння за ведення бойових дій в умовах гібридної війни з Росією. Для цього в державному бюджеті України на 2015 р. заплановано 14 млрд. грн., що становить 31,6% оборонного бюджету і перевищує витрати 2014 р. на 10,1 млрд. грн. **.

Збільшення кількості наукових і науково-технічних розробок у сфері військово-промислового комплексу в умовах обмеженості фінансових ресурсів для інших галузей економіки зумовлює необхідність у здійсненні політики полівекторності. Вона має передбачати, по-перше, фундаментальні дослідження, орієнтовані в

* Про вищу освіту : Закон України від 28.12.2014 р. № 76-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 37-38 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

** Українська армія отримає 14 млрд. на нове озброєння [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.akcent.org.ua/ukrayina/ukrayins-ka-armiya-v-novomu-rotsi-otry-maye-14-mlrd-na-nove-ozbroynnya/>.

перспективі на світове лідерство в певних сферах; по-друге, інноваційні заходи щодо виробництва зброї, якої потребує українська армія в умовах війни; по-третє, в найкоротший строк адаптацію наукових і науково-технічних досягнень ВПК у галузях, які виробляють продукцію загальнопромислового й особистого споживання; по-четверте, нарощування вітчизняного експорту зброї та військової техніки на світовому ринку і створення на основі цього спеціальних фондів фінансування наукових ініціатив.

Обмеженість фінансових ресурсів, направлених на розвиток наукових і науково-технічних розробок, зумовлює потребу в нових механізмах їх ефективного використання. З огляду на те, що отримувачами коштів оборонного бюджету є міністерства силового блоку, важливо створити систему, за якою до виконання завдань військово-промислового комплексу будуть залучені кращі креативні виконавці та інституції, незалежно від їх відомчої підпорядкованості. На нашу думку, визначення виконавців науково-дослідних і проектно-конструкторських розробок можна здійснювати за тендерним принципом. При цьому для участі в тендерних комісіях доцільно залучати представників як силових органів, так і Національної академії наук, Міністерства освіти і науки, а також тих відомств, що можуть бути зацікавлені в розробках так званого подвійного призначення. Що стосується прийому завершених проектів, то ці процедури варто проводити за участю членів тендерної комісії, а також підприємств державної та приватної форм власності, які претендують на отримання держзамовлень для промислового виробництва або мають бажання взяти на себе місію промислового освоєння, виробництва і просування на ринку результатів наукових розробок. Останні, вигравши тендери на виробництво чи отримуючи замовлення у вигляді урядових доручень або на договірних умовах з розробниками, повинні співпрацювати з останніми протягом усього життєвого циклу продукції та вдосконалювати інноваційні напрацювання.

Варто зазначити, що важливим фактором розширення процесів із залучення інвестицій у розвиток озброєння та посилення позицій на світовому ринку має стати експорт продукції ВПК. Нині Україна перебуває в першій десятці експортерів. За період 2010–2013 рр. у цінах 1990 р. країна на світовому ринку реалізувала зброї та військової техніки на суму 3121 млн. дол. *. Це відповідає сьомому місцю, хоча становить лише 10% показника Росії, для якої Україна була постачальником важливих компонентів: двигунів для ракетно-космічної галузі, літаків, гелікоптерів та ВМС, високоточного обладнання тощо. Більшість з них мають подвійне призначення і можуть стати основою для розширення існуючих і створення нових, орієнтованих на експорт виробництв.

Розробляючи політику структурних перетворень, треба орієнтуватися на сприяння розвитку галузей, що мають конкурентні переваги, для яких формується або сформувалася сприятлива кон'юнктура. Водночас не можна не враховувати тенденції до зниження ролі деяких галузей в економіці. Особливо це стосується тих виробництв, що дотримуються олігархічної бізнес-стратегії щодо збільшення доходів з використанням політичної ренти шляхом здійснення впливу на урядові структури та об'єднання з ними. Як правило, підприємства в таких галузях втрачають конкурентоспроможність і вплив на розвиток національної економіки. Знач-

* SIPRI Arms Transfers Database. — Stockholm International Peace Research Institute [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.sipri.org/databases/armstransfers>.

ною мірою це стосується металургійної промисловості, частка якої в експорті України у 2008 р. становила 41,4%, а у 2013 р. знизилася до 27,7% *.

Нині світова кон'юнктура сприятливо складається для підвищення ролі аграрного сектору в структурній політиці України. Так, до 2030 р. на світовому ринку попит на продовольство зросте на 30–40% [1]. Для збільшення своєї частки на ньому Україна має ефективно використати одну з найбільших площ земель сільськогосподарського призначення після Аргентини, Мексики, Китаю, США, Канади та Росії. У 2012 р. вона посідала п'яте місце у світі з виробництва зернових і зернобобових культур після Сполучених Штатів Америки, Китаю, Канади та Росії. Україна – перша у світі з вирощування картоплі **. Зміцнення позицій українських експортерів на ринку агропромислової продукції потребує розробки відповідного економічного механізму сприяння мотивації та збільшенню обсягів як вирощених сільськогосподарських культур, так і вироблених продуктів харчування.

Отже, реформування економіки України шляхом орієнтації на експорт передбачає виокремлення пріоритетних галузей. Їх розвитку слід сприяти, застосовуючи ідеї інноваційної економіки. В сучасних геополітичних і гео економічних умовах важливо зосередитися на таких галузях, як освіта і наука, військово-промисловий та агропромисловий комплекси.

5. Деолігархізація економіки

Впровадження моделі соціальної ринкової економіки – це не тільки її створення, а й очищення “авгієвих конюшень”. Так сталося, що в українській економіці гальмом розвитку стали олігархи, які за роки незалежності монополізували головні галузі та взяли під свій контроль механізм державної влади. Як сказав Президент України П. Порошенко, нині питання полягає саме в тому, «“бути чи не бути” Україні. І я впевнений: звичайно ж, бути. І для того, щоб бути, нам треба зламати неофеодалну політико-економічну модель. Демонтувати механізм, що збагачує невелике коло олігархів та корумпованої бюрократії, які фактично приватизували державу і потрошать її, наче м'ясник коров'ячу тушу» [7].

Основою деолігархізації економіки повинна стати демонополізація. Треба передбачити для кожної галузі законодавчі умови, за яких олігархи зобов'язані продати головну частину свого бізнесу через визнані на світовому рівні консалтингові та аудиторські компанії, які будуть затверджені Верховною Радою і (або) Урядом. Після цього в галузях можна буде впровадити механізм конкуренції, який залишить на ринку лише тих власників, які спроможні вести бізнес відповідно до законів відкритого ринку і за умови недопущення корупції. Ринок залишить у бізнесі підприємців, які вміють грати за його правилами.

З огляду на те, що олігархи роками вивозили величезні кошти в оффшорні зони, необхідно розпочати процеси деоффшоризації. В умовах реформи силових органів, спрощення доступу до банківських архівів, розширення антикорупційної діяльності, сприяння з боку міжнародних організацій, широкої співпраці з іноземними експертами, наявності великої кількості журналістських розслідувань в Україні можна буде встановити основні канали незаконного вивозу капіталу за кордон і обсяги коштів, які там осіли. Акумуляовані олігархами в оффшорних зонах статки

* Зовнішня торгівля України : стат. зб. – К. : Державна служба статистики України, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

** Сільське господарство України : стат. зб. – К. : Державна служба статистики України, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

необхідно добровільно або на підставі рішень відповідних органів (для цього потрібно розробити законодавчу базу) повернути в Україну. Потім ці кошти мають бути направлені на інновації та структурну трансформацію їхніх підприємств або інвестовані в інші проекти в межах національної економіки.

Засобом попередження негативних тенденцій в економіці, причинами яких є олігархізація, має стати розвиток виробничої демократії завдяки створенню незалежних профспілок і системи участі найманих працівників в управлінні підприємствами. У розвинутих країнах є відпрацьовані ефективні організаційні форми рад і спільних комітетів великих підприємств, до яких входять робітники та менеджери; тут найманими працівниками обираються робітничі директори фірм, представники до рад директорів і наглядових рад. Найважливіші рішення стосовно діяльності компаній не приймаються без участі працівників і профспілок. Заінтересованість колективу фірми в кінцевих результатах підприємства, його розвитку всередині країни можна також підвищувати шляхом упровадження системи участі персоналу в розподілі прибутку. Загалом залучення працівників до управління фірмою дозволяє контролювати підприємців і менеджерів, а також спонукати їх до реінвестування прибутку.

Список використаної літератури

1. Козюк В., Крисоватий А., Савельєв Є. та ін. Новий світовий економічний порядок та глобальні виклики для України : моногр. ; [за наук. ред. А. Крисоватого та Є. Савельєва]. — Тернопіль : ТНЕУ, 2014. — 411 с.
2. Szlajfer H., Wóycicki K. Wschodni przełom. — Rzeczpospolita. — 2014. — Lutego 26.
3. Röpke W. The Economic Necessity of Freedom // Modern Age. — 1959. — № 3. — P. 232 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.mmisi.org/ma/03_03/ropke.pdf.
4. Мельник А.Ф., Васіна А.Ю., Желюк Т.Л., Попович Т.М. Національна економіка : навч. посіб. ; [за ред. А.Ф. Мельник]. — К. : Знання, 2011. — 463 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://westudents.com.ua/glavy/22116-33-teoretichno-osnovi-rozbudovi-sotsalno-rinkovo-ekonomki.html>.
5. Гаврилишин Б. С Украины начнется трансформация Европы [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://nvua.net/opinion/gavrylyshyn/s-ukrainy-mozhet-nachatsya-transformaciya-evropy-27982.html>.
6. Геєць В.М., Семиноженко В.П. Інноваційні перспективи України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.semynozhenko.net/content/files/innov.pdf>.
7. Виступ Президента України на прес-конференції "Стратегія-2020" [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://president.gov.ua/news/31291.html>.

References

1. Kozyuk V., Krysovatyi A., Savel'ev E. et al. *Novyi Svitovyi Ekonomichniy Poryadok ta Global'ni Vyklyky dlya Ukrainy, za red. A. Krysovatogo ta E. Savel'eva* [The New World Economic Order and Global Challenges for Ukraine], edited by A. Krysovatyi and E. Savel'ev. Ternopil', TNEU, 2014 [in Ukrainian].
2. Szlajfer H., Wóycicki K. Wschodni przełom. *Rzeczpospolita*, Lutego 26, 2014.
3. Röpke W. The economic necessity of freedom. *Modern Age*, 1959, No. 3, p. 232, available at: www.mmisi.org/ma/03_03/ropke.pdf.
4. Mel'nyk A.F., Vasina A.Yu., Zhelyuk T.L., Popovych T.M. *Natsional'na Ekonomika, za red. A.F. Mel'nyk* [National Economy], edited by A.F. Mel'nyk. Kyiv, Znannya, 2011,

available at: <http://westudents.com.ua/glavy/22116-33-teoretichn-osnovi-rozbudovi-sotsalno-rinkovo-ekonomki.html> [in Ukrainian].

5. Gavrilishin B. *S Ukrainy nachnetsya transformatsiya Evropy* [Europe's transformation will start from Ukraine], available at: <http://nvua.net/opinion/gavrylyshyn/s-ukrainy-mozhet-nachatsya-transformaciya-evropy-27982.html> [in Russian].

6. Heyets V.M., Semynozhenko V.P. *Innovatsiini perspektyvy Ukrainy* [Ukraine's innovative perspectives], available at: <http://www.semynozhenko.net/content/files/innov.pdf> [in Ukrainian].

7. *Vystup Prezidenta Ukrainy na pres-konferentsii "Strategiya-2020"* [Speech of the President of Ukraine at the press-conference "Strategy-2020"], available at: <http://president.gov.ua/news/31291.html> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27 жовтня 2014 р.
